

Єсіна Олеся Андріївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету
ім. Богдана Хмельницького

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Посилення інтенсивності бойових дій у результаті повномасштабного вторгнення росії на територію України звернуло увагу наукової спільноти на питання психологічного супроводу військовослужбовців, яке стало ключовим і актуалізувало потребу в дослідженнях, спрямованих на розширення та поглиблення наукових доробок з військово-психологічної теорії та практики. Одним із ключових аспектів у рамках військової психології є вивчення особливостей самоідентифікації військовослужбовців та її психологічних детермінантів.

Дослідження ідентичності, ідентифікації та самоідентифікації розпочинається у 70-х роках XX століття. Ці феномени широко вивчалися у міждисциплінарних роботах, адже мають зв'язок із психологією, соціологією, політологією та суміжними науками [5, с. 24]. Для заглиблення в особливості самоідентифікації військовослужбовців варто опрацювати базові поняття «ідентифікації», «ідентичності».

Ідентифікацію варто розглядати як емоційно-когнітивний процес неусвідомленого ототожнення суб'єктом себе з іншим суб'єктом, групою, певним зразком [2, с. 221]. Існує думка, що саме ідентифікація і є тим самим механізмом засвоєння соціального досвіду та рушієм динамічного та постійного розвитку особистості. Поняття ідентичності формується з сукупності ідентифікацій. Ідентичність забезпечує інтеграцію особистості: усвідомлення в собі моделей та способів поведінки, якостей, рис характеру, які притаманні одночасно людині та соціальному середовищу, в якому вона існує, та з яким активно взаємодіє. Самоідентифікація, своєю чергою, виступає процесом формування уявлення про себе як про самототожну, цілісну та унікальну особистість [6, с. 110].

Самоідентифікація військовослужбовців має свою специфіку. Якщо про ідентичність у військовослужбовців ми говоримо

як про базове поняття, яке забезпечує інтеграцію особистості та передбачає усвідомлення цією особистістю своєї належності до справи захисту свободи та незалежності своєї держави, прийняття соціальних норм, вимог і зразків поведінки, цінностей та образу життя військовослужбовців [1, с. 5], то самоідентифікація в цьому випадку набуває характеристики структурного елементу ідентичності. У процесі самоідентифікації, на відміну від процесу ідентифікації, військовослужбовець не акцентує увагу на порівнянні себе з іншими, а концентрується на співвіднесенні себе з самим собою.

Доцільно буде розглядати самоідентифікацію військовослужбовців крізь призму професійної самоідентифікації. Український психолог В. Злишков трактує професійну самоідентифікацію як «багатомірний динамічний нелінійний процес, що зумовлює механізми, умови і результати структурування і переструктурування професійної ідентичності особистості; прагнення суб'єкта оволодіти знаннями, навичками та вміннями самодіагностики, своєрідного «примірювання» до себе професійно значущих особливостей характеру, поведінки, спілкування» [1, с. 5–6]. У процесі професійної самоідентифікації військовослужбовцем відбувається засвоєння функціонально визначених професійних ролей, входження особистості до професійного середовища та динаміка оцінки себе як військового фахівця.

Як результат цих міркувань самоідентифікацію військовослужбовців можна розглядати тристоронньо: як соціально-психологічний результат когнітивно-емоційних та ціннісних процесів ідентифікації людини з образом військовослужбовця; як мотиваційно-когнітивне ядро готовності до служби в армії; як ключовий компонент у структурі загальної соціальної ідентичності особистості, невід'ємну частину «Я-концепції» особистості [5, с. 25].

Процес становлення самоідентифікації має чотири етапи. Успішність проходження кожного етапу впливає на загальне ставлення до професії військовослужбовця, свого самосприйняття в ній. А це прямо впливає на мотивацію, від якої залежить якість та успішність виконуваних бойових завдань [4, с. 56]. Зазначені етапи становлення самоідентифікації чітко дають прослідкувати, як людина приймає себе у ролі військовослужбовця:

– підготовчий етап. Перший етап передбачає початок професійного самовизначення, яке містить у собі уявлення про професію, образи і стереотипи, пов'язані з нею. Аналізується співвідношення власних здібностей та навичок з вимогами, які передбачає діяльність у професії. На основі збору цієї інформації визначається власне місце в системі. У військовослужбовців цей етап може відбуватись у різні відрізки життя. Для сучасного періоду характерно, що він може передувати рішенням стати добровольцем або підписати контракт, як відбулось з багатьма українцями у 2014 та 2022 роках, або мати місце вже по факту мобілізації чоловіка (жінки мобілізуються за власним бажанням, тому їх ми відносимо до добровольців);

– етап прийняття. На цьому етапі людина відчуває готовність виконувати свої професійні функції. Військовослужбовець набуває необхідних поведінкових моделей, психіка адаптується до умов та стресорів, які супроводжують бойову діяльність. Людина звикає до нового соціального середовища, приймаючи та підтримуючи правила групи, до якої тепер належить;

– етап самореалізації. Здобувши базові, стандартні навички та знання, необхідні для виконання професійних обов'язків, військовослужбовець починає долучати до власного досвіду нові способи та методи виконання завдань. Особистість ставить цілі та досягає їх, іноді залучаючи нові рішення, які допомагають виявити себе у професійній діяльності. Часто для військовослужбовців на етапі самореалізації важливими стають нагороди, підвищення звання, як підтвердження того, що потенціал реалізується;

– етап самовдосконалення. Коли всі попередні етапи пройдено, засвоєні та усвідомлені, в особистості з'являється потреба у самодіагностиці, самопізнанні, формуванні професійної самооцінки. Здатність до аналізу, саморефлексії – запорука власного зростання у професії військовослужбовця.

Важливо зауважити, що самоідентифікація може мати і незрілі форми, що пов'язані із загальною соціальною незрілістю особистості та неформованими духовними цінностями [5, с. 26].

Професійна самоідентифікація військовослужбовців також зумовлена низкою чинників, цілеспрямовано впливаючи на які, можна регулювати процес її формування [3, с. 30]:

– соціальне схвалення і ставлення до професії військовослужбовця;

- вік;
- соціальний статус, освіта;
- сформована етнічна, національна та громадянська ідентичність;
- ціннісно-мотиваційні детермінанти;
- особистісні якості;
- соціальний клімат у підрозділі.

Отже, процес самоідентифікації військовослужбовців є складним та багаторівневим. Від того, наскільки успішно сформується під впливом психологічних детермінантів самоідентифікація, буде залежати загальне психічне та фізичне здоров'я військовослужбовця, рівень його мотивації, ефективність у бою та загалом якість життя. Актуалізуючи вивчення та дослідження процесу самоідентифікації військовослужбовців, поглиблюючи знання щодо особливостей протікання цього процесу, спеціалісти з психічного здоров'я, в тому числі психологи-офіцери, зможуть позитивно впливати на його перебіг та уникнути кризових станів особистості.

Список використаних джерел

1. Боднар А. Я. Особливості формування професійної самоідентифікації курсантів вищих військових навчальних закладів. *Психологія та психосоціальні інтервенції*. 2018. Т. 1. С. 3–8.

2. Гребенюк М. О. Самоідентифікація як механізм формування ідентичності особистості. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 8. С. 219–228.

3. Гребенюк М. О. Соціально-психологічні чинники формування професійної самоідентифікації курсантів НГУ. *Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України* : збірник тез доповідей VIII науково-практичної конференції. 2017. С. 29–30.

4. Гребенюк М. О. Становлення професійної «Я-концепції» як запорука успішної адаптації до умов військової служби. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи». Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. С. 54–56.

5. Мозговий В. І. Методологічні засади дослідження особистісної ідентичності військовослужбовців. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: психологія. 2016. Вип. 61. С. 24–28.

6. Хоружий Г. Ф. Самоідентифікація особистості: філософський аналіз. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 192 с.

Кайманова Яна Вікторівна,

старший викладач кафедри психології

Північноукраїнського інституту імені Героїв Крут

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ОСОБЛИВОСТІ ФІЗИЧНОГО І ПСИХІЧНОГО СТАНУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ БРАЛИ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ

Особливістю військової служби є необхідність виконувати професійні обов'язки в умовах, що ускладнюють наслідки емоційного та фізичного стресу, пов'язаного з військовими діями. Виконання складних бойових завдань у військовій галузі зазвичай супроводжує зменшення фізичних та психічних резервів, що призводить до перебоїв у житті, несприятливих змін особистості та негативних наслідків для загального стану здоров'я, працездатності та взаємин з оточенням.

Перебування на війні належить до тієї екстремальної ситуації, коли людина постійно перебуває у найсильнішому психоемоційному стресі, долаючи його вольовими зусиллями. Обходиться все це дуже високою ціною: майже у всіх учасників бойових дій неминуче тією чи іншою мірою спостерігаються зміни у фізичному та психічному стані.

Світова статистика показує, що кожен п'ятий учасник бойових дій за відсутності будь-яких фізичних ушкоджень страждає на нервово-психічні розлади, а серед поранених і калік – кожен третій. Але це лише частина того гігантського айсберга, який утворюється після екстремальних дій. Інші наслідки починають виявлятися через кілька місяців після повернення до нормальних умов життя. Це різноманітні психосоматичні захворювання. За даними експертів Військово-медичної академії, в учасників бойових дій (порівняно зі здоровими людьми) у два-три рази вища ймовірність таких захворювань, як гіпертонічна хвороба, гастрит, виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки.